

П.Павленко* (м. Київ)

СУЧАСНІ ХАРИЗМАТИЧНІ ЦЕРКВИ І НАЦІОНАЛЬНІ ІНТЕРЕСИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Постання в українському суспільстві нетрадиційних, у тому числі й неохристиянських, конфесій викликане рядом факторів. Певною мірою навернення частини українців до нетрадиційної релігійності спричинене кризою суспільно-політичного життя, трансформацією світоглядних орієнтирів і знеціненням ідейних дороговказів попередньої системи вартостей. Кризові явища не обійшли і традиційно-релігійної сфери суспільства, що вилилося в кризі традиційних церков. Як наслідок, останні опинилися в стані міжособного протистояння і ідеологічної ворожнечі, боротьби за сфери впливу на громадськість. Це помітно відбивається на свідомості віруючого. Недостатня увага кліру традиційних церков до релігійних запитів людини, часто-густо формальне проведення культово-обрядових заходів, невідповідна поведінка священнослужителя складають передумови для переходу звичайного віруючого в лоно нетрадиційної релігійності, в надії там віднайти необхідний особистісний релігійний комфорт. На запитання „Якщо раніше Ви сповідували іншу релігію, то що стало причиною її зміни?“ (з серії анонімних опитувань членів нетрадиційних конфесій, що проводило в 1994-1999 роках Відділення релігієзнавства Інституту філософії НАН України) характерними відповідями були такі:

Недосконалість (застарілість) традиційного віровчення.

Формальність проведення богослужінь.

Причиною навернення до нетрадиційної релігійності стала поведінка священнослужителів.

Прагнення до самопізнання, самовираження.

---

* ПАВЛЕНКО П.Ю. – кандидат філософських наук, науковий співробітник Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г.С.Сковороди НАН України.

Вплив проповідника нетрадиційної конфесії.

Однак навернення людей в лоно нетрадиційних релігій зумовлене і ще одним важливим фактором. Нетрадиційна релігійність характерним для неї універсалізмом відповідає культурним запитам частини українського суспільства (передусім інтелігенції), що не встояла в минулому перед антиукраїнською ідеологічною машиною, яку прокотили по українському народу Російський царат і Радянська влада, виховуючи серед українців особистості, що стали чужими щодо почуття національного. На наших теренах було зроблено все можливе, щоб „стерти з лица землі” Україну як народ, як державу, як культуру: частково було знищено (деформовано) українську мову, національну культуру, традиційну релігійність, національні традиції та звичаї. Зважаючи на це, частина українського суспільства, загалом інтелігенція, відтак стала нездатною усвідомити величні скарги нашої етнічної культури, а із-за цього – неспроможною застосувати їх для розвою нації, у справі розбудови її державності. А оскільки віровчення нетрадиційних релігій в цілому є універсалістськими за духом, стоять поза фактором будь-якої національної ідеї, проголошуючи здебільшого ідеї національного зречення, підмінюючи національну ідею космополітичним її антиподом, то цей характерний ідеологічний пасаж знаходять відгук передусім серед тих українців, які є національно несвідомими, стали у минулому жертвами інтернаціоналізації радянської доби.

Неохристиянські закордонні місіонери, пастори й проповідники, репрезентуючи постмодерну глобальну культуру під личиною так званого „вселенського християнського братства”, зводячи її в ранг заповіді Господньої, змушують в такий спосіб особу цуратися національного як елементу дикого „язичництва”, „сатанізму”, що протистоїть „духові й букві” новозавітного закону. Втім у релігійній літературі нетрадиційних конфесій надто важко віднайти такі поняття як „космополітизм” чи „космополіт” (останні все ж вважаються явищами політичного порядку), але універсалістський, космополітичний характер нових релігійних утворень очевидний.

Навернення в лоно нетрадиційних релігій для національно несвідомих українців постає як відносно легкий і безболісний процес, що не вимагає великих зусиль до зміни (підміни) власного національно-культурного підґрунтя чи взагалі його нівеляції. Як правило, ці останні й становлять переважну більшість серед числа вірних нетрадиційних конфесій [Нові релігійні течії і культи в сучасній Україні // Українське релігієзнавство.- К.- №1.- 1996.- С. 19]. З огляду на це, дослідження нових релігійних меншин (далі – НРМ) і рухів (далі – НРР), зокрема

Харизматичного руху в межах сучасного неохристиянства, саме в контексті його впливу на розвиток мультикультуральної (чи, скоріше, глобально-культурної) ідентичності, є доволі актуальним і своєчасним для України, оскільки діяльність НРМ і НРР у сучасному українському суспільстві часто-густо розцінюється як загроза національно-відроджувальним і державотворчим процесам, як певна ідеологічна і культурна опозиція державним, національним і традиційно-релігійним інтересам.

Так, автором було проінтерв'юовано 24 представники харизматичних церков з різних регіонів України, серед яких виявилось

- 18 вірних членів (серед яких 3 пастори), 3 – колишні члени громад і 3 номінальних;
- 8 чоловіків та 16 жінок;
- 6 осіб за віком 18-25 років, 10 – 26-40 років, 5 – 41-60 років та 3 – старші 60 років;
- із середньою освітою – 9, середньою спеціальною – 3, вищою освітою – 12;
- 16 українців, 3 росіян, 2 циган, 3 угорця;
- за соціальним походженням виявилось з робітників – 7, із селян – 7, із службовців – 10;
- задіяних нині на виробництві – 4, у системі державної служби й управління – 4, у системі освіти, охорони здоров'я, науки та ін. – 6, студентів, пенсіонерів та ін. – 10.
- з'ясувалося, що за сімейним станом більшість опитуваних перебуває у шлюбі.

Механізм залучення особи до неохристиянського харизматичного руху в Україні пов'язаний насамперед із зміною її світогляду (і не тільки релігійного). Нові переконання, детерміновані віроповчальними нормами, обумовлюють трансформацію не тільки поведінки і способу життя віруючого, а й його громадянської самоідентифікації, громадянської позиції в суспільстві, бо ж він опиняється, виходячи вже з факту нетрадиційності віровчення у межах українського соціуму, на точці перетину, з одного боку, різних чужорідних як ментально не успадкованих ним культурних і релігійних систем та схем, а з іншого – універсалістських, синкретичних і космополітичних (точніше неокосмополітичних) смислових парадигм.

Як витікає з низки опитувань, під маскою євангельсько-харизматичного віровчення проголошується, по суті, неокосмополітизм із його ідеєю глобальної культури доби постмодерну. Треба зауважити поруч з цим, що ми аж ніяк не ставимо за мету з'ясувати теологічний

бік доктрини конфесії, тобто виявляти відповідність останньої до новозавітної як ідейного еталону. На око кидається інше. Харизматичний рух, говорячи словами Ісуса Христа, поруч із сіянням доброго насіння євангельської віри, сіє й кукіль – постає провісником нової денационалізованої культури.

Але неокультура чи глобальна культура новітнього часу є плодом тільки техногенної цивілізації і, власне, немає нічого спільного ні з вченням Нового Завіту, ні з етнічною чи національною культурою як такою, бо ж в ній (глобальній культурі), насамперед, немає місця для особистості, для конкретного „Я”, не зауважуючи вже на тому, що вся її суть звільнена від притаманних для звичайної культури стрижнів. Вона немає ні етнічного коріння (попри те, що частково ґрунтується на окремих етнічних, здебільшого зовнішніх, виразниках окремих конкретних культур), ні часу і місця свого походження, ні історії. Вона вкрай глобальна, універсальна і позачасова, а відтак – мінлива, безформна, еkleктична, тобто є лише штучним витвором планетарної цивілізації. „Глобальна культура не пишається історією чи історіями: фольклорні мотиви вона використовує й розробляє для зовнішнього оздоблення зорієнтованої на сьогодення й майбутнє „науково”-технічної культури” [Сміт Е.Д. Національна ідентичність.- К., 1994.- С.164]. Вона є тільки підробкою, спробою підміни етнічних культур, зумовленою прагненням технічно й інформаційно розвинутих суспільств підпорядкувати менш цивілізовані, але культурні держави й етноси.

Риси цієї постмодерної технічно-цивілізаційної універсальної культури якраз і проглядаються у віровченні харизматичного руху. Незважаючи на те, що харизмати наголошують на своїй прихильності до національного, сфера останнього в їхній уяві окреслена тільки зовнішніми її атрибутами – частково українською мовою, національним костюмом, окремими звичаями і традиціями. А оскільки глобальна культура вільна від чітких етнічних кордонів, то своєю зовнішньою універсальністю вона може прижитися в будь-якому етнічному середовищі, постаючи в ньому як деякий вірус, який надто важко попервах локалізувати, але який спрямований на тотальне нищення культурної сфери того чи іншого етносу.

Треба усвідомлювати, що людини без етнічної належності не може існувати. Нівеляція етнічності особи і цілого народу перетворює його тільки на згромадження людей, на масу, якою в умовах технічно-інформаційної цивілізації дуже легко маніпулювати. Зрозуміло, що за таких умов саме поняття „держави” стає умовним, також зовнішнім, географічно-територіальним, як це хотіли зробити з окремими союзними республіками в колишньому Союзі, формуючи „радянську людину”.

Універсальна культура може спертися у своєму поступі виключно на етнічно несвідомих осіб, які будуть її носіями і провісниками. У цьому відношенні релігійна форма є дуже зручною для її поширення. А зважаючи на те, що сучасний український харизмат, як і загалом пересічний представник ряду НРР, істотно відрізняється від традиційного віруючого, бо ж, на відміну від останнього, не просто заявляє про свою релігійність, а, більше того, активно її демонструє й популяризує усіма можливими засобами (активна місіонерська діяльність є одним з основних атрибутів, що характеризує вірного члена громади, оскільки постає як обов'язкова віроповчальна норма, що ґрунтується на заповіді Ісуса Христа „Ідіть по цілому світові, та всьому створінню Євангелію проповідуйте!” (Мк. 16:15)). Більше того, дякуючи тому, що харизматичний рух в Україні складають здебільшого люди віком від 20 до 40 років (і то саме інтелектуалізовані прошарки населення), то треба зауважити на його динамічному поширенні в нашому суспільстві, а відтак й поширенні на українських теренах масової псевдоетнічної культури. Подібний динамізм не може не викликати занепокоєння, бо ж на карту ставиться доля існування нації і держави.

Харизматичний рух в Україні серед палітри різного толку неохристиянських напрямків є найпотужнішим і найчисельнішим. Його універсалістська ідея „відродження” особистості і нації передбачає виключно відродження їх „взагалі”. Авторитарне зерно спричинює нав'язати монополію, владу над тисячами віруючих і спрямоване в першу чергу проти їхньої етнічної чи національної належності в ім'я „вищого” „громадянства неба”. Власне кажучи, харизмати, живучи на цій землі, люблять її стільки, скільки це важливо і можливо у світлі їхнього віровчення і необхідно їм для ортодоксального ведення релігійного життя. Проте їхній кінцевий ідеал – не реформація, не розбудова, не вдосконалення „цьогосвітнього” суспільства, а пасивне очікування і сподівання досягти зрештою єднання з Богом. Це – по-перше.

По-друге, оскільки сучасний Харизматичний рух обстоє неокосмополітичні ідеали, то антинаціональне, антидержавне налаштування його adeptів очевидне. Зауважимо тут принагідно, що наприклад на конференціях Харизматичний церков України „Роль Церкви в сучасному житті України” (Київ, 22-24 квітня 1997 р.) та IV Всеукраїнській Конференції Євангельських Союзів (Київ, 15-17 травня 2001 р.), незважаючи на те, що у виступах з'ясовувалися питання ролі конфесії у відродженні українського народу, не просто не зауважувалося на проблемі *національно-культурного* відродження України, а й навіть, з відомих причин, останнє негласно свідомо засуджувалося. Так, в окремих

виступах варіювалося негативне ставлення харизматів до нинішнього українського національно-культурного ренесансу.

„Бог не дивиться на національність”, - зауважувалося в окремих доповідях.

„Бог не може бути національним”

„Релігія не може мати національних рис, тому що вона втратить Євангельський смисл”

„Ми проти будь-якої національної релігії”

На підставі проведеного нами опитування з'ясувалося, що переважна більшість представників харизматичних громад не ідентифікують себе в етно-національному і культурному просторі, обстоюють відверто агресивні, як вони заявляють, „космополітичні”, „наднаціональні”, „інтернаціональні”, „позанаціональні”, „ненаціональні” погляди, мотивуючи це тим, що справжнє новозавітне християнство стоїть поза етнічними і культурними вимірами. З останнім навряд чи можна погодитися, бо ж в Біблії немає жодного тексту, який би довів це твердження.

У світлі національного харизматичні церкви України, як і загалом сучасна нетрадиційна релігійність, утримує і ще один вельми проблемний аспект – мовний. Для харизматів не є притаманним звертатися до українців їхньою рідною мовою. Серед вірних можна чути російську мову (нею видруковується більша частина літератури релігійного вжитку, проводяться культово-обрядові заходи, радіо- і телепередачі), і лише деінде, як виняток, українську. А це тому, що лідери громад, принаймні у Центрі і на Сході України, озброївшись тенденційно підібраними текстами з Нового Завіту, зауважують, що „мова виявляється не так вже є й важливою”, бо ж „важливішим є те, щоб вона була доступною для розуміння”. А оскільки для харизматів „важлива не мова як така, а істина”, то „мова церковного богослужіння, - зауважують вони, - мусить бути Євангельською”, „мусить бути такою, якою духовний наставник зможе ясно донести шлях любові Божої”. Втім підтекстом висловлювань „євангельська мова”, „християнська мова”, „мова не важлива” стоїть визначення виключно російської мови як мови релігійно-культового вжитку. Все це доводять певний рівень національного самоусвідомлення членів нетрадиційних громад, переважну більшість в лоні яких становлять етнічні українці, хоч серед лідерів-пасторів церков їх тут мало: останні є здебільшого росіянами або євреями.

Однак нехтування рідною мовою для українця, все ж не дає права надавати російській мові провідного статусу. Пам'ятаймо, що російська мова ніколи не була і не буде українцеві рідною. Шкода, що чимала

частка українського народу забула прабатьківську науку: „Мово рідна, слово рідне, хто вас забуває, той у грудях не серденько, але камінь має” [Українець О. Чому серце плаче, крається надвоє...- К., 1997.- С. 8]. Парадоксально, але маючи закріплену в Біблії ідею служити Богові і проповідувати народам віровчення їхніми рідними мовами, харизмати явно її ігнорують.

Функціонування російської як „інонаціональної мови, - констатує С.Здіорук, - у релігійно-церковному житті виступало (та ще й тепер виступає) значним чинником денационалізації українського етнікосу” [Там само.- С. 52]. Здавалося б цілком логічним проповідувати релігійні ідеї українцеві українською мовою, адже нетрадиційні релігії прийшли до українців із-за кордону, прийшли, аби привернути до себе увагу українського суспільства, пустити в нього коріння. Чому ж проповіді лунають російською? Відповідь проста, а причина не стільки в іноземних місіонерах, скільки в тих українцях, які схвалюють і скеровують їхню діяльність в Україні.

До речі, становище українців у справах мови завжди було оригінальним. Навіть у добу сучасного українського ренесансу, коли українська мова здавалося б отримала всі права й волю, частина українців, як і колись, не прив'язує ваги до своєї рідної мови, продовжуючи і надалі користуватися виключно російською. А рідна мова будь-якої нації, нарівні з її традиціями і звичаями, складає „ті найміцніші елементи, що об'єднують окремих людей в один народ, в одну націю” [Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис.- К., 1991.- Т.1.- С. 9], тобто є однією з головних її ознак, охоронцем і виразником його етнічності. Із нехтування, презирливого ставлення окремих українців до рідної мови починається руйнація власної національної культури. Чужі мови, як показує історичний досвід, не спроможні були надати Україні культурного поступу. У протигагу своїм пануванням вони спричинили в Україні лише „страшний анальфabetизм серед простолюддя і недоуцтво серед інтелігенції. За цим пішли великі культурні, економічні й політичні шкоди для однієї з найбагатших країн Європи й Землі” [Рудницький С.Л. Чому ми хочемо самостійної України?- Львів, 1994.- С. 332].

Саме мова, як один із головних виразників національного, у часи сьогодення не просто прилучає людину до певного етнічного середовища, до етнічної культури, але й складає зміст її життя, роблячи її достойним членом суспільства [Іванишин В., Радевич-Винницький Я. Мова і нація.- Дрогобич, 1994.- С. 118]. Таким чином, якби нетрадиційні релігійні організації намагалися використовувати як засіб релігійної пропаганди українську мову, то це вже був би перший крок до поваги національних почувань українців. У протигагу цьому буде

продовжуватися процес русифікації українців, але тепер під прапорами релігійно-неокосмополітичних ідей.

У цьому контексті поруч треба таки зауважити, що неохристиянським „програмам” русифікації піддатні виключно українці і тільки у Центрі і на Сході України. Ситуація ж на Заході держави абсолютно інша. Наприклад, у ряді громад Закарпаття мовою богослужбового вжитку є, поруч із українською, також угорська, циганська, відповідно із співвідношенням кількісного складу представників етнічних меншин (угорців чи циган) у громадах. Не поодинокими є випадки, коли кількість вірних громад складають виключно угорці чи цигани. У подібних випадках домінуючою мовою громад є мова етнічної меншини. Більше того, ці громади часом починають розглядатися її членами навіть як окремі етнічні утворення в межах етнічних меншин.

Проте витлумачення харизматичних громад на Західній Україні етнічними одиницями є доволі сумнівним і тим, що не відповідає дійсності, попри те, що представники етнічних меншин завзято намагаються боронити зворотне. Аргументом цьому слугує те, що сама по собі мова, ще не може характеризувати її носіїв як етнос, як культуру, оскільки завжди існує в комплексі з іншими етнічними чи національними виразниками. До речі, цей момент можна прослідкувати на прикладі так званого „російськомовного населення” як певного згромадження людей, яких об’єднує у групу тільки один мовний фактор, але які не є етнічно (бодай навіть формально) однорідними, а відтак і не є етнічною культурою.

Нетрадиційно-релігійний універсалізм стає продовжувачем справи русифікації українського суспільства. Так, з одного боку, нівелюючи національно-культурні виразники українців, а з іншого – закидаючи сітку русифікації, про яке „відродження” української нації може йти мова. Зважаючи на все це, із усією відповідальністю можна висновити, що мету різного роду неохристиянських і неоорієнталістських релігій становить виховання людини „без роду і племені”.

Втім „людей взагалі” ніколи не було і не буде. І хоч далеко зайшла культурна нівеляція серед народів Західної Європи, однак нація відрізняється одна від одної власними культурними виразниками і, що характерно, рідною мовою [Там само.- С. 336]. Зауважимо, що в системі ідентифікацій (політичної, соціальної, класової, родової, расової, релігійної тощо) якраз етнокультурна ідентифікація посідає найголовніше місце. „З усіх колективних ідентичностей, що їх тепер поділяють люди, національна ідентичність, мабуть найважливіша й найповніша, - зазначає Е.Сміт. – Адже не тільки націоналізм як ідеологічний рух проникає в усі

закутки світу, - передусім сам світ поділений на „національні держави”, тобто на держави, що претендують бути націями” [Сміт Е.Д. Національна ідентичність.- С. 149]. Виходячи з цієї тези і зважаючи на прагнення України бути державою, а денаціоналізованої чи ненаціональної держави за наявності моноетнічної більшості просто не буває, культивация „людини взагалі” під вуаллю віри Христової є міною вповільненої дії.

Так, в Україні з двох організацій харизматичного напрямку в 1991 році, на початку 1999 року зареєстровано 328 громад (за 1998 рік їхня кількість зросла на 45,5%). Вони активно використовують ЗМІ, в т.ч. телеканали. На думку експертів, у Херсонській області молодь в означеній конфесії складає до 90% вірних, причому збільшується частина молоді з вищою освітою (педагоги, у т.ч. вузів, вчені, медики). Подібні тенденції наявні і в інших областях України, а також у самому Києві [Радзиевский В. Тревожные симптомы.- http://www.kiev-orthodox.com/apology/religions/tr_sympht.htm].

Відтак харизматичний рух, разом із іншими НРР, в Україні з часом, із огляду на факт стабільного і динамічного поширення його та віковий ценз (20-40 років) його adeptів, може спричинювати непоправні негативні трансформації не лише етно-культурного порядку, а й бути каталізатором руйнування державності, бо ж його лоно складають молоді громадяни України. А оскільки громадянин має не лише конкретні, конституційно закріплені за ним права і свободи, що затверджують статус особи в суспільстві, а й певні громадянські обов'язки перед державою, які в сумі утворюють сталий правовий зв'язок особи як громадянина з державою, то, зрозуміло, що універсалістські і неокосмополітичні уподобання такого громадянина чреваті своєю однокістю, тобто суто егоїстичними намірами особи користуватися своїми правами і свободами, при цьому нехтуючи своїми обов'язками перед суспільством. І не дивно, що в ряді країн, зважаючи на це, на діяльність ряду неохристиянських конфесій накладені строгі обмеження.

Так, один із найжорстокіших у Європі законів прийнятий в Австрії. Щоб отримати юридичні права, релігійні об'єднання повинні там протягом 10-20 років доводити своє право на діяльність в суспільстві. Навіть у такій, доволі віротерпимій країні світу як США, наприклад, "Церквам Христа" (тут мається на увазі одна, найбільш агресивна з чотирьох течій Церкви Христа, яка має ще назву "Бостонський рух" – П.П.) заборонено вести релігійну агітацію в студентських містечках (а в Україні ця конфесія без перешкод діє саме на базах вузів і студентських містечок). Приходиться тільки гадати чому тоді Україна, як і загалом практично всі пострадянські країни, побивають усі рекорди по зростанню неохристиянських інституцій. А це зростання, за окремими даними,

щорічно сягає від 17 до 32 відсотків [Бочкарев А. "Небесные врата" открыты. Кто следующий? - <http://infohome.alt.ru/jur/bochkarev/boch-article1.html>]. Як бачимо, поширення НРР, являючи собою релігійно-культурне явище, є відтак проблемою національної безпеки.

Діяльність харизматів, а заодно й інших нетрадиційних НРР, в Україні обумовлена не стільки тим фактом, що вони, як виявляється, зневажливо ставляться до української мови, скільки тими обставинами, що вони, здебільшого, є виразниками процесу духовного поневолення нації, культурної експансії проти неї. І проблема криється не в тому (чи не так в тому), що нетрадиційна релігійність встановлює в українському суспільстві свої ідеологічні мірила, а в тому, що самі українці дозволяють це проробляти з собою. Якщо споглядати релігійний пласт українського народу в політико-історичному контексті, то видається що українська релігійна сфера завжди спричинювала і завдавала великої частки невизначеності і мук у море страждання українців, доводячи народ до край поруйнованої (і не лише духовної) пустелі. Терени сучасної України як ніколи виглядають добрим ґрунтом для впровадження неорелігійних ідей, так бо відчуття національного чималої частини населення є або знищеним чи понівеченим, або ж знаходиться в ембріональному стані. Не поодинокими є асимпатичні інтонації серед українців щодо українського національно-відродницького процесу, неприйняття української національної ідеї, витлумачуючи її як ворожу. І те, чого бракує зараз українському суспільству, і що є і було причиною нашого занепаду повсякчасно – то брак власного національного самоусвідомлення, національної гідності. Саме це й складає плідний ґрунт для розповсюдження різного роду НРР в українському культурному просторі.

В ідеалі кожна нова релігія, яка з тої чи іншої причини з'являється в Україні, неодмінно мусить враховувати національну ідею, прилучитися до неї. В іншому випадку вона буде виконувати в суспільстві ворожі функції, бо ж буде виразником, з одного боку, чужих національних і релігійних ідей, культур, духовності, традицій тощо, а з іншого – універсалістських, глобальних, неокосмополітичних ідеалів. Вона не просто буде випадати з загальнонаціонального контексту державотворення і національного становлення, але, не будучи скріплена національною ідеєю, буде проголошувати іншу, ідею інонаціональну чи антинаціональну, і тим виконувати в українському суспільстві функцію антидержавну, що призведе зрештою не до консолідації суспільних мас, а до протистояння, і не лише релігійного, а й політичного.

Існування в суспільстві різноманіття різних релігій і культур як явище саме по собі ще не становить щось негативне, зле. Свідома

самоізолюваність будь-якого етносу, самозацикленість суто на власній культурі і національній релігії також не несе в собі нічого корисного і здорового для нього: народ буде невпинно і поступово деградувати і, зрозуміло, не лише культурно. Досвід багатьох цивілізованих держав світу доводить, що саме поліконфесійність і співіснування в суспільстві поруч із основною, корінною національною культурою інших культур, як то не парадоксально здавалося б на перший погляд, є доброю ознакою здорової нації. Однак поліконфесійний комплекс плідно функціонує лише в суспільстві, яке міцно тримає за смислові дороговкази гуманістичні почуття справедливості, свободи й ідеали демократії. У такому суспільстві перш за все поважається громадянами їхня національна культура (передусім мова, традиції), а національно-патріотичні почуття його громадян значно перевищують і протидіють будь-яким аморфним абстрактно-національним, чи позанаціональним ідеям, так бо національна культура такого суспільства надійно охороняється національною ідеєю і свідомими щодо неї його представниками, однак при цьому все ж маючи можливість „спілкуватися” без втрат для себе з іншими співіснуючими культурами (у тому числі і національно-релігійними).

Іншими словами, здорове, національно свідоме суспільство ніяк неспроможне йти, як на налігачі, за чужими культурами і релігіями. Воно, тримаючи за парадигму свою національну ідею, неодмінно переломить будь-яку з них через призму свого національного досвіду, підпорядкувавши їх (чужі культури і релігії) собі на благо. „Така ієрархія суспільних цінностей забезпечує в цивілізованих суспільствах стабільне існування усіх релігій, націй, окремої особи. За умови досягнення такого рівня цивілізованості українці зберігають свій етнос і розвивають себе як нація, зберігаючи усе багатство релігійного ставлення до світу” [Іванишин В., Радевич-Винницький Я. Мова і нація.- С. 286]. Проте у випадку з харизматичним рухом, як головним представником сучасного неохристиянства, ми маємо справу не з агресією чужих етнічних культур, не з етнічною колонізацією, а з штучною псевдокультурою, що набагато серйозніше, бо ж наслідки її впровадження ще є не до кінця з’ясованими.